

2016 – en oversigt over dansk kirkeliv

Af Kurt E. Larsen

Årets ord: Danskhed

Ved slutningen af året blev »danskhed« kåret til årets ord. Den store tilstrømning af flygtninge og migranter fra andre kulturer aktualiserede spørgsmålet: Havde danskhed med sprog og afstamning at gøre, eller havde det også med værdier at gøre – i givet fald hvilke? Kirke- og kulturminister Bertel Haarder iværksatte arbejdet på en kanon om danske værdier. Målet var at vække en debat og bevidstgøre om vore fælles værdier, til gavn for uddannelse og integration (Dansk Kirketidende nr. 4). Ud af processen kom en Danmarkskanon med »frisind« øverst på listen over danske værdier. Længere nede på listen, men dog med, var »den kristne kulturarv«.¹

I 2016 blev dansk kirkeliv ikke så meget præget af indre-kirkelige debatter som af den almindelige debat om religionens plads i samfundet generelt.

Religion i Danmark

Imam-lovene

Årets vigtigste begivenhed på det religiøse område var nok TV2s udsendelser om »imamer bag sløret«. Stationen havde ladet en person virke undercover i visse muslimske miljøer i Aarhus, og via skjulte optagelser blev det tydeligt, at visse imamer oplærte i holdninger, der lå langt fra danske værdier. Et stort politisk flertal i folketinget reagerede ved at udarbejde og vedtage en række såkaldte »imam-love«. Man ville hindre religiøse forkyndere med holdninger og værdier, der var i modstrid med grundlæggende danske værdier, i at komme ind i landet. Det blev gjort strafbart at give udtrykkelig billigelse af visse strafbare handlinger som et led i religiøs oplæring. Desuden skærpedes folkeoplysningsloven og tilsynet med friskoler. Desuden blev der indført et obligatorisk kursus i dansk familieret, frihed og folkestyre for religiøse

¹ www.danmarkskanon.dk

forkyndere.² Grundlovens religionsfrihed har siden 1849 været begrænset af, at intet måtte læres eller foretages, som stred mod sædeligheden og den offentlige orden. Der var altså grænser for religionsfriheden, og disse blev diskuteret i 2016. Skulle muslimske kvinders ret til at bade i en svømmehal i Aarhus uden mænds tilstedeværelse ses som en frihed for disse kvinder? Eller som et knæfald for Islams krav om kønsopdeling af samfundet? Århus byråd forbød efter »Imamerne bag sløret« kønsopdelt svømning.

Imamlovene var tænkt at ramme samfundsundergravende religiøs virksomhed hos yderligtgående muslimer, men kunne opfattes som om, det politiske flertal så ned på religiøse mennesker. Hvorfor skulle kun religiøse »hadprædikanter« være omfattet af loven, ikke politiske? Lovene kunne i praksis komme til at ramme al religiøs udfoldelse. For at undgå »hadprædikanter« skulle alle forkyndere uden for folkekirken på kursus i danske værdier og familieret for at kunne få vielse myndighed. Også præster i frikirker, der har været integreret i landet i langt over 100 år. Stramninger i folkeoplysningsloven kunne utilsigtet komme til at hindre tilskud til kirkeligt børnearbejde, hvis bibelfortælling blev vurderet som »gudsdyrkelse« i lovens forstand. Sådan skrev man i fællesskab i et brev fra biskopper, Grundtvigsk Forum, Indre Mission, Luthersk Mission, Frikirkenet og Mellemkirkeligt Råd (Kr. D. 29/10).

Nogle kirkefolk ville mene, at den bedste måde at modarbejde hadprædikanter og totalitære regimer på, var en frihedslovgivning, som sikrede den enkeltes frihed til at tænke, tro og ytre sig. Formanden for Grundtvigsk Forum, Kirsten M. Andersen, fandt ændringerne i religionspolitikken og friskoleloven alarmerende, idet der var en tendens til at en politisk styreform, »demokratiet«, sattes ind som en modsætning til og et værn mod religion (Dansk Kirketidende nr. 11). Luthersk Mission protesterede i sit hørings svar mod elementer i imamlovene, og en række andre fri- og folkekirkelige organisationer tilsluttede sig (Tro og Mission nr. 11 og 14).

Et stort politisk flertal mente, at de yderligtgående skulle mødes med skrappe regler. Der var en religionskrig i gang, udtalte teologen Iben Thranholm (Udfordringen 31/7). Danskerne var generelt bange og knyttede de mange terrorhandlinger sammen med det store antal flygtninge (Morgenavisen JyllandsPosten, herefter JP, 30/1). Lederen af Grundtvig Centeret, Jes Fabricius Møller, var nu ikke bange (JP 13/2), mens pastor Marie Høgh kaldte det en pligt at være bange (JP 26/2).

2 www.km.dk

Flygtninge og migranter

Der kom stadig flygtninge og migranter. Der blev indført grænsekontrol og visse stramninger i flygtningelovgivningen, og antallet af flygtninge og migranter faldt fra 17.000 i 2015 til 6.200 i 2016. Blandt nye flygtninge og migranter til Danmark var der nu flest kristne: 41% kristne mod 39% muslimer.³ På asylcentrene forekom der undertiden chikane af kristne, herunder de nye kristne, der var konverteret til kristentro fra Islam (Kr. D. 2/7).

Folkekirkens ydre rammer. Folkekirken og staten

Folkekirke, statistik og dåb

Fra 2014 til 2015 faldt folkekirkens medlemstal fra 77,8 % til 76,9 % af befolkningen.⁴ For hvert år faldt dåbsprocenten, dels fordi en voksende del af de nyfødte havde forældre af anden etnisk herkomst end dansk, dels fordi færre etniske danske lod deres nyfødte døbe. De seneste tal (2014) viste, at på landsplan blev 62,2 % døbt; mens den tilsvarende dåbsprocent var 69 % i 2010, 77 % i 2000 og 81 % i 1990. Værst så det ud i Københavns stift, hvor under halvdelen af de nyfødte blev døbt. Sådan havde det været siden 2007, og i 2014 var dåbsprocenten i stiftet – der også omfatter det kirkelige Bornholm – nede på 40,3 %. Bedst så det ud i Aalborg stift med 76 % og Viborg stift med 77 % døpte.⁵

Der blev arbejdet imod den vigende dåbsprocent. En dåbskampagne blev lanceret af Landsforeningen af Menighedsråd, folkekirken.dk, forlaget Eksistensen og Grundtvigsk Forum (Præsteforeningens Blad nr. 37). Stifterne prøvede også på forskellige måder at gøre en indsats for at få forældre til at vælge dåben for deres børn. I Odense blev der i domkirken og rådhusshallen afholdt en dåbsmesse med mulighed for at se på dåbskjoler, smage på dåbskager eller høre foredrag om dåben (Menighedsrådenes Blad, nr. 9). Der blev arrangeret en dåbskonference i Helsingør og Roskilde stifter (Kr. D. 17/9). Biskop Steen Skovsgaard foreslog at styrke de forudgående dåbssamtaler ved at lade lægfolk bistå præsterne dermed (Præsteforeningens Blad nr. 40). Kirkeministeriet støttede et arbejde på at samle, evaluere og dele viden om eksisterende initiativer, der kunne modvirke den faldende dåbsprocent.⁶ Lektor Hans Raun Iversen fra Københavns Universitet og Jonas Adelin Jørgensen fra Dansk Missionsråd prøvede med nogle teser at sætte dåben ind i en

3 www.sameeksistens.dk

4 www.km.dk

5 www.km.dk

6 www.folkekirken.dk

større teologisk sammenhæng (Præsteforeningens Blad 3). Teologi var der derimod ikke meget af i en pjece til mulige dåbsforældre, udgivet af folkekirken. Her søgte man at gøre tærsklen til dåben så lille som muligt, mens dåbens indholdsmæssige side var ret tilbagetrukket. Sognepræst Henrik Højlund, Løsning, hilste dåbsinitiativer velkommen, dog troede han mere på, at man nåede det ønskede resultat ved at fremhæve dåbens og dermed kristentroens værdi (Kr. D. 15/9). Fra den mere positive side af den kirkelige statistik kan man nævne, at der faktisk var et stigende antal konfirmationer, bryllupper og begravelser i kirkerne.⁷

Ateisme, udmeldelseskampagne og folkekirken

Der kom en bølge af udmeldelser fra folkekirken. 24.700 meldte sig ud af folkekirken på de første tre kvartaler (Kr. D. 25/11). Tilsvarende har man længe kendt i Tyskland og Sverige, men ikke i Danmark. Det blev tilskrevet den kampagne, som Ateistisk Samfund kørte på busser og sociale medier og ved etablering af hjemmesider, der gjorde det meget enkelt at udmelde sig af folkekirken. »Vinden blæser ateisternes vej« (Weekendavisen 23/9). I det kristne Danmark var der frihed til at tvivle og til at ytre sig mod andres tro. Den frihed udnyttede ateisterne til at modarbejde den kristne tro, uden hvilken de måske ikke ville have haft en sådan frihed. Nogle meldte sig dog også ind i folkekirken igen, over 3000 voksne indmeldte sig i 2015 (Kr. D. 25/11). Folkekirkens svingdør kunne gå begge veje. Det gjaldt også i kirkens ministerium.

Ny kirkeminister igen

Igen i år kom der ny kirkeminister, idet Mette Bock fra Liberal Alliance kom på den post. I hende fik kirken en minister, der fra sin barndom var fortrolig med kirke og kristendom og selv en del af menighedslivet i et sogn. Mette Bock havde tidligere på året arbejdet politisk for at få den del af folkekirkens økonomi, der relaterede sig til forkyndelse, adskilt fra statens økonomi og hun luftede straks ved sin tiltræden et forslag om at flytte på statens (lille) økonomiske tilskud til folkekirken, så dette ikke mere skulle bruges til præsteløn, men derimod til fx kirkebygninger (JP 6/12). Omlægningen ville ikke ændre noget på folkekirkens økonomiske bundlinje, men det forventedes at give ateister og andre kritikere af folkekirkeordningen anledning til mindre kritik, hvis de via statsskatten skulle bidrage lidt til restaurering af historiske bygninger. Forslaget indgik ikke i regeringens fælles regeringsgrundlag. Politisk var der opbakning til ideen fra oppositionen, men ikke fra

⁷ www.km.dk

de øvrige regeringspartier, Konservative og Venstre. Pastor Christian Langballe, MF for Dansk Folkeparti, var særligt klar: »Vi afviser fuldstændigt at fjerne støtten til præsteløn og forkyndelse« (Kr. D. 10/12). Mette Bock erkendte, at hendes forslag havde vanskelige kår, men om 5-10 år kunne tiden være moden til det (Kr. D. 13/12).

Præstemangel og teologisk uddannelse

I forbindelse med nedskæringer på Københavns universitet gik det forholdsvis hårdt ud over det Det Teologiske Fakultet, hvor 13% af stillingerne skulle nedlægges (Kr. D. 4/2). Det handlede ellers om at tilpasse studiepladser til erhvervsmuligheder, og da virkede det ikke logisk at lade det gå ud over teologi, idet en præstemangel tegnede sig i horisonten. På Aarhus Universitet blev teologi også pålagt en gradvis nedskæring i antal stillinger (Kr. D. 19/2).

Der var et faldende antal teologiske kandidater. I årene 2007-2010 blev der i gennemsnittet produceret 104 teologiske kandidater fra danske universiteter. I 2011-2014 var gennemsnitstallene 81. I 2015 blev 75 kandidater i teologi – 38 i København og 37 i Aarhus (årlige opgørelser i Præsteforeningens Blad). Da der desuden var tendens til, at en faldende andel af teologiske kandidater søgte ind på pastoralseminariet, dækkede kandidatproduktionen ikke det løbende behov i folkekirken. Ikke blot i landets såkaldte udkanter blev det svært at skaffe kvalificerede ansøgere til ledige præstestillinger (Kr. D. 1/8).

Forskellige løsningsforsøg på rekrutteringsproblemet blev fremlagt. Stifter og Pastorseminariet søgte at påpege de attraktive sider ved præstegerningen på landet. Præsteforeningen lavede bl.a. fremstød på uddannelsesmesser (Præsteforeningens Blad, nr. 10). Dets formand, Per Bucholdt Andreasen, pegede på muligheden for at lave kollegiale netværk, så præstegerningen ikke blev så ensom (Kr. D. 25/5, 11/6). Måske virkede det: Interessen for at komme ind på teologistudiet var stor i 2016: 218 havde søgt ind, flere end universiteterne havde plads til (Kr. D. 7/7).

Kristeligt Dagblad mente, at teologien trængtes tilbage som vidensautoritet i den offentlige debat. Nogle universitetsteologer var dog ret synlige i de landsdækkende medier, en optælling viste, at professor Peter Lodberg fra Aarhus universitet toppede listen (Kr. D. 24/2). Der fandtes dog ingen teologisk pendant til Svend Brinkmann, psykologiprofessoren, der i mange måneder toppede bestsellerlisterne med sine bøger om at stå fast på gamle værdier og normer, i øvrigt uden at ville bygge etik på noget religiøst fundament. Det var 100 år siden, at den første kvinde blev uddannet til teolog i Danmark. De sidste 10 år havde

der blandt nyuddannede teologiske kandidater været ca. 60 % kvinder (optalt efter Præsteforeningens Blad). Knap 60 % af landets præster var kvinder. Ligestilling var nu reelt opnået, udtalte præsteforeningens næstformand, Eva Tøjner Götke, for folkekirken havde nået samme niveau for ligestilling som andre samfundsinstitutioner (Kr. D. 8/3). Ved årets begyndelse var alle ti domprovster mænd, men af fire nye domprovster i årets løb var de tre kvinder (Roskilde, Fyn og Lolland-Falster).

Kirkebøger

I Københavns kommune var der flertal i kultur- og fritidsudvalget for at gøre personregistrering til en sag for Borgerservice, ikke som hidtil (uden for Sønderjylland) en sag for folkekirken. Ideen fik principiel støtte fra såvel kirkeminister Bertel Haarder som socialdemokraternes kirkepolitiske ordfører, Karen Klint (Kr. D. 29/4. 30/4). Tidligere kirkeminister Birthe Rønn Hornbech var lodret imod, fordi det ville blive dyrere og fordi båndene mellem kirke og folk ikke skulle svækkes (Kr. D. 14/5). Bertel Haarder frafaldt senere sin støtte med henvisning til økonomien og andre pragmatiske argumenter (Kr. D. 19/5), og forslaget faldt, fordi det ikke opnåede den nødvendige tilladelse fra Social- og Indenrigsministeriet (Kr. D. 11/10).

Folkekirkens indre

Dåb – af muslimer

Der var mange udmeldelser af folkekirken, men også et stigende antal voksne, der lod sig døbe, oftest fra en muslimsk baggrund i Iran. Den første gruppe tænkte i nogle tilfælde på at spare penge i kirkeskat. Den anden gruppe var villig til at betale en personlig pris i deres familie og omgangskreds for deres tilvalg af dåb og kristentro.

Der var en kristen vækkelse blandt asylansøgere, skrev Jyllands Posten på forsiden (9/11). I oktober anslog sognepræst Niels Nymann Eriksen fra Vesterbro, at 500 asylansøgere var konverteret til kristendommen i løbet af 2016. Han havde selv i påsken døbt 2 nigerianere, 1 marokkaner og 9 iranere. I Apostelkirken havde man den praksis, at nydanskere først kunne begynde på dåbsundervisning, når de havde hørt til menigheden i seks måneder og derefter gennemgået en dåbsundervisning på et halvt år (Tro og Mission nr. 17 og 18). I Indre Missions årlige arbejdsberetning forlød det, at mange af bevægelsens lokale fællesskaber havde oplevet en tilstrømning af asylansøgere. Der var steder, hvor antallet af fremmede overgik antallet af øvrige deltagere i det lokale voksen- eller ungdomsarbejde (Indre Missions

Tidende nr. 21). I Hviding ved Ribe fik de 18 medlemmer af Luthersk Mission hænderne fulde, da der pludselig var tyve asylansøgere, der ønskede dåbsoplæring. De fik så hjælp udefra, bl.a. af sognepræst Torben Bramming, Ribe domkirke.⁸ I Sankt Michaelis kirke i Fredericia var der sjældent under 30 asylansøgere til gudstjenesterne og 40 fulgte et kristendomskursus (Nyt på Tværs, marts). I Gammel Haderslev sogn døbte sognepræst Erik Holmgaard 21 iranske flygtninge efter et forudgående oplæringsforløb i samarbejde med et fælleskirkeligt netværk (Tro og Mission nr. 18). Han var tidligere ansat i Indre Mission og det var tilsyneladende ikke mindst præster med tilknytning til missionsbevægelserne, der stod for at gennemføre dåbsforløbene (Kr. D. 23/8). Dette førte til en vis bekymring fra en grundtvigsk præst, Birgitte Møldrup, selv nyudnævnt asylpræst i Haderslev stift. Hun beklagede, at asylansøgerne ikke fik set den brede folkekirke i Danmark (Jyske-Vestkysten 17/8). Koordinator i Folkekirkens Asylsamarbejde, Søren Dalsgaard, genkendte billedet og satte det i forbindelse med en lang tradition for tværkulturelt arbejde i den missionske del af folkekirken. Deres vægt på fællesskab og kernemenighed betød, at der blev et fællesskab at invitere flygtninge og migranter ind i (Kr. D. 23/8). Hans Raun Iversen slog et teologisk slag for, at der omkring en kirke måtte være et fællesskab af »kirkefolk« (Dansk Kirketidende nr. 8). Anderledes tænkte en anden skribent i det grundtvigske blad, for Inge Lise Pedersen beklagede tabet af folkeligheden som baggrund for kirken, men så bestemt ikke løsningen i at kirkeliggøre dagliglivet eller isolere sig i parallelsamfund i form af menighedssamfund (Dansk Kirketidende nr. 6).

Kirkeminister Bertel Haarder anbefalede præsterne at vise tilbageholdenhed med at udføre dåbshandlinger, for at der ikke skulle opstå mistanke om, at ønsket om dåb hang sammen med et ønske om derved lettere at opnå asyl. Regler ville han dog ikke opstille (Kr. D. 6/4). Forslaget blev tilbagevist af biskopperne, for hvis en asylansøger kom med et oprigtigt ønske om kristen dåb, måtte vedkommende ikke afvises (Kr. D. 3/5). Der blev henvist til dåbsanordningen fra 2008 og en tidligere udsendt »Vejledning omkring kirkers kontakt med og evt. dåb af muslimske asylansøgere« (fra 2004, revideret udgave 2016). Herudfra havde et menneske ret til dåb, muslimske asylansøgere dog først efter »en forholdsvis lang og grundig oplæring«, og dåben måtte ikke gøres afhængig af et politisk forhold såsom en asylsag.

Danske aviser skrev overraskende positivt om det kirkelige arbejde

⁸ www.dlm.dk

blandt muslimer: »Håb i det håbløse«, skrev Information (23/7) om en af årets sommerlejre – i alt skønnedes over 1000 asylansøgere at have deltaget i årets kirkelige sommerlejre.⁹ Fra det omstridte udrejsecenter Kærshovedgård på den jyske hede berettede JyllandsPosten: »et af de få lyspunkter i deres uge er bibelkredsen i den nærliggende by Bording« (26/8).

I øvrigt var det ikke kun i Danmark, at flygtninge med muslimsk baggrund blev kristne. Flygtninge var den vestlige kirkes håb om vækkelse, skrev generalsekretær Bodil Skjøtt fra Israelsmissionen (Evangeliets og den jødiske verden, oktober).

Folkekirkens asylsamarbejde

Meget blev gjort på asylområdet ud over landet. Biskop Henrik Stubkjær kontaktede borgmestrene i Viborg stift med henblik på praktisk samarbejde mellem kirken og kommunerne.¹⁰ Folkekirken havde jo et netværk overalt og dermed et stort potentiale til at kunne skaffe flygtninge venskabsfamilier m.m. På Fyn gav stiftsrådet 50.000 kr. til valgmenighedspræst Massoud Fourouzandehs arbejde med at udarbejde et dåbsoplæringsmateriale på farsi (Kr. D. 18/5). Folkekirkens Mellemkirkelige Råd udgav en folder, der bød velkommen til folkekirken og orienterede om denne på farsi, arabisk, tigrinsk, engelsk og dansk.¹¹ Sognepræst Kasper Høyer fra Landet på Lolland stillede søndagenes bibeltekster til rådighed på engelsk, farsi og arabisk for landets kirker, så de fleste af de nye kirkegængere ville kunne høre eller læse bibelteksten på deres eget modersmål.¹² Folkekirkens Asylsamarbejde under Folkekirkens Mellemkirkelige Råd var blevet dannet i 2015 med økonomisk støtte fra Folkekirkens Fællesfond og Trygfonden. Det indsamlede erfaringer fra arbejdet med asylansøgere og bistod med rådgivning. Sognepræst Birgitte Møldrup fra Vejle-egnen blev udnævnt til landets første asylpræst med en kvote på 25% til det arbejde, hun allerede i flere år havde været engageret i med at skabe menneskelige relationer mellem asylansøgere og danskere og inspirere præster i stiftet til at arrangere gudstjenester for asylansøgere.¹³ Ha-

9 www.interchurch.dk, august

10 www.Folkekirken.dk

11 www.interchurch.dk

12 www.interchurch.dk

13 www.interchurch.dk

derslev stift afholdt en inspirationsdag for de mange præster, ansatte og frivillige, der var engagerede i kirkens arbejde omkring de tolv asylcentre i stiftet.¹⁴

Menighedsrådsvalg

Der var menighedsrådsvalg i november. Der taltes om, at frivilligt engagement i nutiden var flygtigt. Det var derfor muligt for et menighedsråd at søge om en forkortet funktionsperiode, og det benyttede 152 råd sig af.¹⁵ Flygtige var menighedsrådsmedlemmer dog ikke generelt, for 60% af medlemmerne genopstillede (Kr. D. 25/8). Der skulle dog gøres et arbejde for at få rekrutteret nye medlemmer til menighedsrådene. Der skulle nemlig bruges 13.000 personer til landets menighedsråd, mens byråd og kommunalbestyrelser kun havde 2.444 medlemmer (Kr. D. 8/11). En undersøgelse viste, at 83% af danskerne ikke kunne forestille sig at sidde i et menighedsråd, men 17% kunne altså.¹⁶

Der har altid været stor forskel på sognes størrelse. Mindst var Bågård sogn med 24 indbyggere, mens Vesterbro sogn havde 44.000 indbyggere (Kr. D. 6/8). Strømmen havde længe gået i retning af større enheder, også i folkekirken. Ret ny var tendensen til at gøre kirker til lejlighedskirker, hvad enten der skete helt åbenlyst eller som i det kirke-rige Salling provsti (Viborg stift), hvor der var en tendens til at samle aktiviteterne ved pastoraternes hovedkirker, mens der i mange andre kirker kun var gudstjeneste en gang om måneden (Kr. D. 8/8). Denne tendens, samt den løbende demografiske udvikling, afspejlede sig i, at der ved sammenlægninger blev færre, men større menighedsråd. Der var 2169 sogne, men antallet af menighedsråd faldt fra 1935 menighedsråd i 2008, 1781 i 2012 og til 1699 menighedsråd i 2016. Antallet af kampvalg faldt også: I 2008 var der 149 afstemningsvalg, i 2012 85 valg og i 2016 kun 54 afstemningsvalg. Nogle steder holdt man traditionelt altid valg, mens der nogle få steder var lokale stridigheder, fx omstridte byggeprojekter eller samarbejdsvanskeligheder, der udløste et kampvalg (Kr. D. 8/11). Stemmeprocenten ved afstemningsvalgene var marginalt højere end i 2012: 15,13%. Højest var interessen på Sejro, hvor 84% af de stemmeberettigede afgav stemme.¹⁷

Det blev lidt sværere at skaffe medlemmer til menighedsrådene. Antallet af sogne, der ikke kunne blive fuldtallige steg lidt: Fra 86 råd i

14 www.haderslevstift.dk

15 www.km.dk

16 www.km.dk

17 www.km.dk

2012 til 109 menighedsråd i 2016 (Kr. D. 27/4. 22/10). Stillede man op til et menighedsråd i ønsket om at gøre en kirkelig forskel, kunne det virke overvældende at skulle administrere et ganske stort budget (Kr. D. 12/9). Det var en udfordring for folkevalgte menighedsråd, at man stod med ansvar for økonomi, personaleledelse og medarbejderansvar, og – som folkevalgte og måske uerfarne på disse felter – stod over for professionelle arbejdstagerorganisationer. Så vidt provst Lone Wellner Jensen og Inge Kjær Andersen, (Kr. D. 9/6), begge med poster i Landsforeningen af Menighedsråd, der arbejdede på at blive forhandlingsberettiget arbejdsgiverorganisation (Menighedsrådenes Blad nr. 6). Man kunne også søge at aflaste menighedsråd for de fleste af de administrative og personalemæssige opgaver ved at samle disse under provstierne. Det gjorde man i Faurskov provsti, Aarhus stift, hvor denne centralstyring frigav tid til kirkelivet (Menighedsrådenes Blad nr. 7).

Konfirmation og kirke/skole

Undervisning af den opvoksede generation i kristendom har altid været af stor interesse for kirken. Siden konfirmationens indførelse i 1700-tallet har konfirmationen været en rygrad i denne oplæring, men konfirmationen var under pres af den nye skolereform. Formanden for landets skoleledere, Claus Hjortdal, stillede spørgsmålsteget ved, om kirken også fremover skulle optage en del af skoledagen (JP 9/1). 64 af landets 94 kommuner havde søgt og fået tilladelse til at lægge konfirmationsundervisningen tilbage i skoletiden i de tidsrum, hvor børnene ellers skulle have haft såkaldt understøttende undervisning (Kr. D. 29/2). Folkekirkens Uddannelses- og Videnscenter, der fulgte udviklingen løbende, kunne oplyse, at mens det store flertal af konfirmander (70%) tidligere blev undervist om morgenen, var tallet nu faldet til 38%. Resten foregik om eftermiddagen og i form af længere forløb.¹⁸ Alligevel var der fortsat opslutning omkring konfirmationen – endda svagt stigende til 71% i 2015.¹⁹ Hans Raun Iversen tog det som udtryk for, at folkekirkens satsning på pædagogik og ideudvikling omkring konfirmandarbejdet havde virket (Kr. D. 19/4).

Folkekirkens Skoletjeneste var et andet af folkekirkens succesområder (Kr. D. 26/4). Formanden for religionslærerforeningen, John Rydahl, kunne oplyse, at der var etableret 40 lokale skoletjenester ud over landet, og dækkende henvend 80% af landet med undervisnings-tilbud til alle klassetrin (Kr. D. 19/2). Her handlede det ikke om for-

¹⁸ www.km.dk/fileadmin/share/kursus/Skolereformundersoegelse_2016__A4.pdf

¹⁹ www.km.dk

kyndelse men om at formidle kundskab om kirke og kristen tro til alle danske børn, hvad enten det skete ved at kirken var gæst i skolen eller at skolen var gæst i kirken (Kr. D. 24/2). Eventuelle mistanker om en skjult forkyndende dagsorden fra kirkens side blev manet i jorden af en ekstern evalueringsrapport (Dansk Kirketidende nr. 3).

I gymnasiet blev religion af regeringen foreslået nedlagt som selvstændigt fag (Kr. D. 7/4). Skulle dette blive gennemført, var der måske andre veje frem. Nyt var det vist, at folkekirken indbød til en slags kirke/skoletjeneste på gymnasieniveau. I det nye Folkekirkens Hus i det centrale Aalborg, åbnet i marts (Kr. D. 18/3), gjorde man gode erfaringer med at invitere gymnasieklasser på besøg til tværfaglige undervisningsforløb om naturvidenskab og tro (Kr. D. 17/11).

Folkekirkens teologi

Er religioner lige gode?

Også i den interne kirkelige og teologiske debat var det forholdet til Islam og andre religioner, der var øverst på årets dagsorden. En række debatter handlede om balancegangen mellem på den ene side at vise imødekommenhed over for mennesker af anden tro og på den anden side at fastholde kristendommens absolutthed og Jesus Kristus som den eneste vej til frelse.

Danmission, landets ældste missionsselskab, udpegede Saliha Fetteh, der som 18-årig konverterede til Islam, som ambassadør.²⁰ Dette skridt vakte kritik i dele af baglandet, men Danmission ville fortsat gøre brug af hende til at gøre sit arbejde for kvinder og religionsdialog i Ægypten kendt, men tog dog kritikken delvist til efterretning og ændrede navnet fra »ambassadør« til »anbefaler« (Kr. D. 5/9. 15/9). Senere på året udtalte Danmissions formand, biskop Peter Fischer-Møller, at »vi som kristne ikke har patent på vejen til Gud«. Han ville ikke afvise andre religioner, såsom Islam, for de fortalte blot en anden historie end kristne om den samme Gud, og derfor gav det mening at være i samtale med muslimer (Kr. D. 1/12). Cand.theol. Margrethe Horstmann fandt, at bispestolen ville være bedst tjent med, at Fischer-Møller fandt sig et andet arbejde, hvis ikke han ville tale Rom og Muhammed midt imod (Kr. D. 8/12). Biskoppen kunne berolige med, at han ikke mente, at der fandtes andre fortællinger, der havde lige så meget for sig som den kristne fortælling (Kr. D. 21/12). Professor Peter Lodberg, Aarhus universitet, så Fischer-Møller som repræsentant for en »inklusionistisk« teologi, som han forventede, at man ville komme til at

²⁰ www.danmission.dk

høre mere til, og savnede – selve juleaftensdag – en klar bekendelse til at Gud blev menneske i Kristus og at Kristus derfor var mere end en fortælling (JP 24/12).

Ved Nytårsgudstjenesten i TV fra Haderslev domkirke vakte det opsigt, at biskop Marianne Christiansen lod en imam medvirke, for at også han kunne bringe gode nytårsønsker til det muslimske mindretal, og han gjorde det med koran-oplæsning (Kr. D. 8/1). Pastor emeritus Henning Hall fandt, at biskoppen havde sat sig ud over al anstændighed og mente, at der var tale om en tjenesteforseelse (Kr. D. 5/1). Ph.d. Lars Sandbeck, redaktør på Dansk Kirketidende og senere på året ansat som lektor på Folkekirkenes Uddannelses- og Videnscenter, forsvarede Marianne Christiansen, for trods meget forskellige teologier og praksisser, og trods det faktum at mange kristne i disse år forfulgtes af muslimer på grund af deres tro, lå det i forlængelse af evangeliet selv at elske også sine fjender, praktisere forsoning og tilgivelse og som kirke gå forrest i kampen for at skabe håb i verden om at konflikter kunne overvindes, og at had og angst kunne fordrives fra vores hjerter (Dansk Kirketidende nr. 1).

Blandt biskopperne var der ikke intern enighed om betimeligheden af en koran-læsning i kirken. Henrik Stubkjær ville ikke på forhånd afvise, at en koran-tekst kunne læses op ved en begravelse, mens Lise-Lotte Rebel og Steen Skovsgaard afviste, at Koranen havde noget som helst at gøre i kirkerummet og ved kirkelige handlinger (Kr. D. 17/2. 25/5). Pastor Sørine Godtfredsen frygtede, at koranlæsning ville om-danne folkekirken til en institution, der fremmede tendensen i retning af en multireligiøs virkelighed, hvilket for nogle var tegn på frivillig underkastelse (Kr. D. 4/3). Domprovst Anders Gadegaard slog derimod på, at folkekirken var medlemmernes, ikke præsternes, hvorfor præsterne ved kirkelige handlinger skulle gøre sig umage for at de pårørendes eksistens afspejlede sig i forløbet (Kr. D. 11/3).

Senere lod domprovst Anders Gadegaard muslimske talsmænd få ordet ved en tværreligiøs mindehøjtidelighed for terrorofre i Københavns domkirke. Her blev der læst – omstridte – ord op fra Koranen. Formanden for det Mellemkirkelige Råd, ph.d. Mogens Mogensen, fandt det rimeligt, at folkekirken som flertalskirke leverede værtskab for resten af samfundet og også lod mindretal komme til orde ved nationale begivenheder (Kr. D. 12/4). Redaktør Bent Falbert var ikke enig: »Den flinke og gæstfrie domprovst signalerer med sine multireligiøse forestillinger, at den ene religion kan være lige så god som den anden... Mens muslimernes blodige lovreligion hyldes i Danmarks fineste domkirke, vælter medlemmerne ud af folkekirken. Holdnings-

løse typer som domprovst Gadegaard holder døren vidt åben« (Ekstra Bladet 12/4). Tidligere kirkeminister Birthe Rønn Hornbech balance-rede: På den ene side var det i strid med tjenestemandsslov og præsteløfte, hvis præster begyndte at sammenblande religioner, men på den anden side skulle biskopper ikke give for firkantede regler til præster, der burde vise en konkret begrundet skønsomhed, når nu virkeligheden nogle steder i landet var multireligiøs (Kr. D. 2/5). Juridisk vurderede retsteolog, ph.d. Kirstine Garde, at koranoplæsning i en kirke var i strid med folkekirkens orden (Kr. D. 24/5).

Folkekirken som omnibus

Forholdet mellem kirken og samtidens kultur og religiøsitet har vekslet gennem tiderne. I nogle perioder har kirken valgt den konfrontatoriske linje over folkereligion. Det gjaldt fx under Tidehvervs storhedstid fra 1930-1970, og igen hos Johannes Aagaard og hans dialogcenter i 1980'erne. Til andre tider har man valgt at gå ind i tidens kultur og religiøsitet, gå i dialog med den – og søge at tage det bedste fra den og præge den. Professor Viggo Mortensen mente, at folkekirken havde forladt en konfrontatorisk linje for i stedet at søge at være imødekommende over for næsten alt nyt og søge at gøre det kristeligt stuerent (Kr. D. 28/9).

Mange sogne prøvede at placere kirken i folks bevidsthed ved at bruge kirkens lokaler til kulturel virksomhed ved siden af gudstjenesterne. Sognepræst Søren Pedersen, Agerbæk, talte mod tivoliseringen af kirken: Forkyndelsen af ordet måtte være så stærk, at præsten ikke behøvede at danse eller klæde sig ud, for at folk følte sig berørte (Kr. D. 22/2). Kunstnere, der ikke selv var medlemmer af folkekirken, blev i stigende grad brugt til udsmykningsopgaver. Kunsthistoriker og sognepræst Anne-Mette Gravgaard mente, at dette havde sammenhæng med, at folkekirken var blevet så rummelig, at den havde plads til hvilken som helst individuel spiritualitet (Kr. D. 21/3). I forbindelse med Aarhus festuge spillede gruppen Solbrud dødsmetal i Langenæs kirke. Kirkefolk havde på forhånd protesteret over for at bruge kirken til at hyldes døden og mørket (Kr. D. 31/8). Sognepræst Anna Ehlers, Langenæskirken, beroligede med, at gruppen ikke var satanister, og at dødsmetal var en musikgenre blandt andre (Kr. D. 1/9). En datter af en tidligere præst fra Langenæs sogn kaldte det en tankeløs anvendelse af et kirkerum, der var indviet til Guds ære (Kr. D. 7/9). Der kunne også hentes historiske argumenter for alsidig brug af kirkerne, for Karsten Merrald Sørensen udgav en større bog om »Kirkebrug gennem 200 år«, der påviste, at kirkerummet var blevet mere alsidigt brugt i de første århundreder efter reformationen end i dag (Kr. D. 3/4).

Grænserne for folkekirkens rummelighed har været debatteret siden Grundtvig. Nu udfordredes debatten af det i stigende grad multireligiøse samfund. Skulle folkekirken fastholde en luthersk-kristen profil over for en svagt vigende medlemsandel eller åbne sig udad mod den brogede religiøse virkelighed blandt medlemmer og ikke-medlemmer? Anders Laugesen, radiovært på programmet Mennesker og Tro på P1, slog et slag for det sidste. Folkekirken var konfessionel på papiret, men rummede i praksis mange slags teologier og liturgier. Med henvisning til en undersøgelse, der viste, at 22% af danskerne gik ind for reinkarnation, men kun 11% for dødes opstandelse, ønskede han en konfessionsløs folkekirke med plads til alle, der bekendte sig som kristne og ønskede at være en del af det folkelige og kirkelige fællesskab (Dansk Kirketidende nr. 5). Grundtvigianeren, tidl. frimenighedspræst Niels Thomsen støttede forslaget varmt, mens lektor Bo K. Holm, Aarhus universitet, fandt at folkekirkens bekendelsesskrifter måtte beholdes, da folkekirken ellers ville miste præg af kristen kirke og synke ned til at blive blot en ramme om et nationalt fællesskab (Kr. D. 24/5). Sognepræst Poul Joachim Stender foretrak, at folkekirken afgik en værdig død fremfor at skulle vise sin fordomsfrihed ved dødsmetal, spaghetti og reinkarnationsforedrag (Kr. D. 27/9).

En undersøgelse fra Center for Samtidsreligion, Aarhus universitet, ved lektor, ph. d. Marie Vejrup Nielsen viste, at heller ikke nye kristne menigheder var særligt konfessionelle. Det var ikke den klassiske teologi, som de nye – lutherske eller ikke-lutherske – menigheder primært markedsførte sig selv på. Derimod lagde de vægt på at kommunikere ind i det moderne, danske samfund.²¹

Luther på alle platforme

Reformationsjubilæet i 1517 nærmede sig. En hjemmeside gav løbende overblik over nogle af de mange aktiviteter: luther2017.dk/arrangementer. Pave Frans' besøg i Lund domkirke gav et vist genlyd på denne side af sundet. For første gang markerede lutheranere og katolikker i fællesskab reformationen (Præsteforeningens Blad nr. 5). Der blev fra mødet udsendt en fælles katolsk-luthersk erklæring: »Vi er dybt taknemlige for de åndelige og teologiske gaver, som reformationen har givet os, men samtidigt erkender og beklager vi også overfor Kristus, at lutheranere og katolikker har såret kirkens synlige enhed.«²²

Det var ellers karakteristisk for fejringen, at der blev arbejdet på

21 <http://docplayer.dk/21138986-Fra-gamle-trosbekendelser-til-guidelines.html>.

22 www.interchurch.dk

mange platforme og for alle aldersklasser. Horsens provsti udarbejdede et flot husstandsomdelt magasin, der på forsiden viste et billede af en lokal OL-medaljevinder, der udtalte: »Det er ret vildt, at alle i Danmark kan få en uddannelse«. Dette førtes så tilbage til reformationen, og på den måde introduceredes en lang række foredrag og aktiviteter i lokalområdet i jubilæumsåret.

På mange måder blev der fokus på personen Martin Luther. Der opførtes teaterstykker om Luther. En Luther-opera var på vej (Kr. D. 23/1. 7/12). Der blev udgivet Luther-andagter fra Lohses forlag og Luther-prædikener fra Luthersk Mission. Der kom en biografi og en roman om Luther. Der blev gjort meget for at få Luther ned i børnehøjde: Luther-tegneserie (Kr. D. 30/12) og Luther-rollespil (Præsteforeningens Blad nr. 22-23). Folkekirkens Konfirmandcenter udarbejdede 40-50 undervisningsforløb til jubilæet (Kr. D. 18/10). Salmesang og musik havde været væsentlige ingredienser i Luthers reformation, og en del af fejringen 500 år efter var at sætte salmedigtere og komponister til at give nye tolkninger af reformationens anliggende (Kr. D. 1/6).

Kirkehistorikeren Carsten Bach-Nielsen udgav lige op til jul 2015 sin bog *Fra jubelfest til kulturår*, der handler om reformationsfejringernes historie, og litteraturhistorikeren Pil Dahlerup udgav et stort værk om litteraturens betydning for reformationen og reformationens betydning for litteraturen (Kr. D. 18/6. JP 25/12). Indholdsmæssigt var der ellers især fokus på Luthers og reformationens langsigtede samfundsmæssige betydning i Danmark, så Luther blev aktualiseret ind i en aktuel dansk politisk debat. Professor Jørn Henrik Pedersen beskrev Luther som banebryder for den danske velfærdsstat, derimod ikke for konkurrencestaten (Weekendavisen 9/9). Dermed ville han bringe Luther i spil, når det handlede om at forstå aktuelle samfundsproblemer og imødegå samfundsvidenskabernes påståede religionsblindhed (Kr. D. 26/9. 17/11). Bjarne Lenau Henriksen, tidl. Kirkens Korshær, anmeldte bogen: »de stærke bliver stærkere, de svage bliver svagere. Det er så u-luthersk som det kan være« (Dansk Kirketidende nr. 11).

Forlaget Eksistensen udgav en serie små bøger, hvor fagfolk pegede på forskellige kulturhistoriske følger af reformationen. Der blev skrevet om reformationens betydning for det danske sprog (Marita Akhøj Nielsen), om betydningen for dansk retsvæsen og lovydighed (Ditlev Tamm), for vores arbejdsmoral (Lars K. Christensen) og for vores gode økonomi og lykke (Niels Kærgård). Om Luthers betydning for individualiseringen, der dog ikke var det samme som individualisme og selvoptagethed, fordi Luther vidste sig bundet til Bibelen og samvitigheden, skrev Christian Hjortkær.

Lektor i socialvidenskab Bjørn Thomassen, Roskilde Universitet, påtog sig rollen som lidt af en party-killer, idet han løbende rejste en række kritikpunkter mod Luther og reformationsfejringen, som han fandt for lidt afbalanceret. Han ville modarbejde den historieløshed, der fik folk til at overse negative elementer i Luthers tænkning og negative følger af reformationen. Luther var tekstorienteret som nutidens fundamentalister; dele af den reformatoriske bevægelse var billedstormere som Taleban; reformationen førte til større undertrykkelse af religiøse mindretal og til større social ulighed (Kr. D. 19/3. 23/4. 28/5. 27/6. 2/7. 8/10). Reformationen havde også ført til vold og krige i Europa i de følgende århundreder, og ikke mindst det aspekt blev debatteret i et år med mange mere eller mindre religiøst begrundede terrorhandlinger i den vestlige verden (Kr. D. 28/5. 1/6. 10/6). Også teologen Eberhard Harbsmeier pegede på, at reformationen ikke kun var en succeshistorie, for den lutherske øvrighedsetik havde også haft katastrofale følger. Måske fik Luthers virke samfundsmæssig betydning, men konsekvenserne blev så først trukket i oplysningstiden. »Selvkritik var måske ikke Luthers stærkeste side, men den er alligevel en reformatorisk arv« (Dansk Kirketidende nr. 8).

Lutherforskeren Bo K. Holm, Aarhus Universitet, var leder af et tværfagligt forskernetværk (LUMEN), der handlede om at udforske lutherdommens betydning for udviklingen af de nordiske samfund og den nordiske kultur,²³ og han var blandt de flittigste deltagere i debatten med Bjørn Thomassen (KD 22/3. 17/6). I øvrigt blev en række andre forskningsprojekter også planlagt eller søsat, så der også fremover vil blive forsket i Luther og reformationen.

Grundtvig blev udstillet i Wittenberg som en af 95 fremtrædende lutherske personligheder gennem tiderne (Kr. D. 29/12). Han var i sin tid en selvstændig nytolker af Luther, og en del af fejringen handlede om at nytolke. Teologisk stiftskonsulent i Viborg stift, Henning Kjær Thomsen, slog på at reformationen skulle fortsættes, så der kom nyformuleringer af menneskets frihed. Et udtryk for dette var en udgivelse af nye 94 teser, der rummede et opgør med tanken om Jesu død som et offer fra Guds side, og med det kapitalistiske samfunds undertrykkende uligheder (Dansk Kirketidende nr. 7). Flere danske teologer var underskrivere, og det handlede ligesom Luthers teser om omvendelse – denne gang dog fra samfundsmæssig undertrykkelse, grådighed og miljøødelæggelser.²⁴

23 www.cas.au.dk

24 www.radicalizing-reformation.dk.

Opstandelse og reinkarnation

Den store debat i 2015 om opstandelse og reinkarnation ebbede ud. Sognepræst Annette Berg fik ophævet sin suspension og kunne fortsætte som præst i Vig (JP 7/1). Debatten om forståelsen af Kristi opstandelse fortsatte et stykke ind i 2016. Ved påsketid udkom to bøger om opstandelsen, en fra hver side af debatten.

Arbejde i Folkekirken, med retninger og foreninger

Himmelske Dage

Arbejdet i udvalget for en mere sammenhængende og moderne styringsform for folkekirken, 2012-2014, førte ikke umiddelbart til resultater. Men to af dets ideer kan siges at være blevet virkeliggjort i 2016: Tanken om et bredt kirkeligt møde, hvor alle kirkelige kredse kunne mødes til åben drøftelse. »Himmelske Dage« blev afholdt i København 5-8. maj. Tanken var, at det skulle have festivalkarakter med mulighed for at give troen et ansigt i den ofte religionsfremmede danske offentlighed, at lade den store mangfoldighed af kirkelige tilbud blive kendt og at bidrage til den bredere danske samfundsdebat (Kr. D. 2/2). Arrangementet blev talmæssigt en succes. Det ansloges, at 30.000 forskellige personer i større eller mindre omfang oplevede mindst et af de over 400 gratis arrangementer (Indre Missions Tidende nr. 19).

Der var ikke tale om noget overordnet tema eller dagsorden som hos forgængeren »Danske Kirkedage«, men netop plads til mangfoldighed. Nogle fra konservative kirkelige baggrunde deltog for første gang. Fra frikirkers side gjaldt det pinsebevægelsen. Et særligt folkekirkemøde var arrangeret af Landsforeningen af Menighedsråd, som havde nedsat en arbejdsgruppe med repræsentanter for Grundtvigsk Forum, Indre Mission og de folkekirkelige ungdomsorganisationer. Det var altså ikke længere sådan, at de grundtvigske og Indre Mission holdt sig borte. Formanden for Indre Mission, valgmenighedspræst Hans-Ole Bækgaard mente, at folkekirken havde brug for en platform, hvor man kunne mødes på tværs og drøfte vigtige emner (Indre Missions Tidende nr. 6).

Liturgi og salmer

Det nævnte udvalg havde i 2014 foreslået et folkekirkeligt fællesudvalg med en vis kompetence vedrørende folkekirkens indre anliggender, fx liturgi og salmebog. Selvom folkekirken altså ikke fik en sådan demokratisk forsamling, kunne der alligevel arbejdes bredt med liturgien. Biskopperne nedsatte ikke mindre end tre udvalg, der skulle arbejde med henholdsvis gudstjeneste, autorisation/ frihed, og dåb og nadver. Mange nye bønner, salmer og gudstjenesteformer var kommet til siden

1992, og biskopperne ønskede et overblik og anledning til principielle drøftelser.²⁵ Ledere af grupperne blev henholdsvis biskopperne Marianne Christiansen, Elof Westergaard og Tine Lindhardt. Det var tanken, at udvalgene skulle aflægge rapporter efter to års arbejde, hvorefter der skulle tages stilling til, om folkekirken skulle have et stående liturgisk udvalg.

Nye ting skete også på salmebogsområdet. Det nye forlag Eksistensen, der var et resultat af en fusion af en række kirkelige og teologiske forlag: Alfa, Unitas, Anis og Religions Pædagogisk Forlag, udgav *100 salmer*, som skulle være en samling af de bedste nyere salmer med det formål at »åbne både evangelium og kirkedør for nutidsmennesket«. I redaktionen sad bl.a. sognepræst Morten Skovsted, Hjortshøj, biskop Tine Lindhardt og professor Kirsten Nielsen. Blandt de største bidragydere var nogle, der allerede var repræsenterede i Den Danske Salmebog: Lisbeth Smedegaard Andersen (12 stk.), Holger Lissner (11 stk.), Lars Busk Sørensen (10 stk.), Hans Anker Jørgensen (8 stk.). Desuden bidrog nogle nye salmedigtere: Iben Krogsdal (11 stk.) og Simon Grotian (8 stk.).

På Vajsenhuset arbejdedes der på værket »Kirkesangbogen«, der planlagdes at udkomme i 2017 som et tillæg til salmebogen og højskolesangbogen. Den skulle ifølge sognepræst Rasmus Nøjgaard, der var formand for redaktionsgruppen, formidle kristendom på en søgende og spørgende måde (Tro og Mission nr. 4). Nogle af salmerne blev på forhånd beskrevet som værende uden forkyndende indhold (Kr. D. 12/11). Iben Krogsdal var en af de nye salmedigtere, der ikke skrev for at forkynde eller oplære andre i troen. Hendes »Vor Gud, du mærker vores sorg« opfattede hun som mod-digtning af Luther-salmen: Vor Gud han er så fast en borg (Kr. D. 8/12).

Grundtvigske

Grundtvigs navn blev stadig inddraget i politik og i kulturdebatten. At frisind endte øverst på kanonlisten over danske værdier, kunne ses som en grundtvigsk arv. Når der var debat om danskhed, blev der også kamp om den rette varetægelse af arven fra Grundtvig (JP 6/8).

I år kunne man også fejre 200-året for skolemanden Kristen Kold, der har sat dybe spor i den grundtvigske skoleverden (Dansk Kirketidende nr. 4). Det gik nu stille af, og nogle fandt, at de grundtvigske i det hele taget var kommet langt fra sine rødder. Grundtvigsk Forum havde potentiale til at vokse i medlemstal, både i folkelige kredse og

25 www.Fyensstift.dk

hos de mange grundtvigske menighedsrådsmedlemmer, mente pastor Knud Nyboe Rasmussen, der var erklæret modstander af at skrive det kirkelige ud af foreningens formålsparagraf. Han så også gerne en større politisk bredde i styrelsen (Dansk Kirketidende nr. 8). Ved det efterfølgende valg til styrelsen blev han dog ikke valgt (Dansk Kirketidende nr. 10).

Tidligere formand for Grundtvigsk Forum, sognepræst Jens Brun, mente at grundtvigianismen generelt var blevet til aftenunderholdning og at de toneangivende skole-grundtvigianere havde en trosbekendelse, der hed: Ædelt er mennesket, hvorfor de søgte at alliere sig med ateisterne mod de gammeldagstroende (Tidehverv nr. 7, Kr. D. 29/6). Ulla Morre Bidstrup, næstformand i Grundtvigsk Forum, fandt det derimod nødvendigt i en konkurrencestat, at grundtvigske folk debatterede, hvad dannelse og uddannelse var (Kr. D. 11/8). Dr. theol. Ole Jensen advarede på sin side mod den flirt med »højre«, som han fandt hos unge teologer, der kaldte sig grundtvigsk-tidehvervske, selvom de teologisk set var tidehvervske og folkeligt set var nationalister. En nationalkonservativ politik fandt han ikke det mindste grundtvigsk (Dansk Kirketidende nr. 11). Også andre brugte ordet »højrefløj« om teologer med tilknytning til Tidehverv (JP 18/9). Begrebet »højre« kunne bruges om den ortodokse og romersk-katolske kirke på grund af deres traditionalisme. I Danmark har det ellers ofte været kredse i omegnen af Indre Mission og Luthersk Mission, man har kaldt kirkens højrefløj. Dette syntes at ændre sig, måske fordi årets debattemner var af politisk snarere end af kirkelig-teologisk karakter. Den traditionelle teologiske højrefløj i dansk kirkeliv var der dog stadig.

Indre Mission og lignende

I forbindelse med debatten om »imamerne bag sløret« var der danske debattører, der søgte at forsvare muslimer ved at henvise til, at der også blandt danske kristne fandtes bogstavtro folk, der således skulle være at sidestille med islamiske fundamentalister, fx Indre Mission (Kr. D. 5/4, 16/4, 26/5, Indre Missions Tidende nr. 13). Indre Mission fik støtte udefra, da kirkeminister Bertel Haarder ikke ville være med til at stemple folk med en stærk tro, når disse gik på demokratiets landevej (Kr. D. 14/4). Sognepræst Henrik Laursen, Vigerslev, vedgik, at han havde Bibelen som fundament for sit liv og holdninger, som ikke var mainstream i Danmark, men det betød ikke, at han ville presse sin etik ned over andre endsige true eller forfølge andre. Fundamentalist-stemplet kunne derfor ikke bruges (Indre Missions Tidende nr. 20). Ordet »fundamentalist« havde gennem tiderne skiftet betydning, og

derfor distancerede Dansk Bibel Institut, der stod for et ortodokst bibelsyn, sig fra at bruge ordet »fundamentalist« som selvbetegnelse (Tro og Mission nr. 6). Thomas Hoffmann, professor i Koran- og Islamstudier ved Teologisk Fakultet i København, formandede til proportionssans. Amerikanske kristnes angreb på abortklinikker og militante jihadisters terror var begge udtryk for militant religionspraksis, men for tiden var det mere end klart, at den ene trussel var større end den anden (Dansk Kirketidende nr. 9).

Der var et vist opbrud indadtil i de gamle organisationer. Bevægelsen »Kristelig Forening til Bistand for Børn og Unge«, der historisk har hørt til i omegnen af Indre Mission, droppede navnet »kristeligt« af sit navn og tog det mere neutrale navn »Livsværk«.²⁶ Indre Mission oplevede også, at en af bevægelsens mange skoler, Rydhave Slots efterskole, ikke længere ønskede at være tilknyttet Indre Mission (Indre Missions Tidende nr. 32). Således blev Indre Mission en lidt smallere bevægelse. Til gengæld var der måske tale om et bredere samarbejde på andre områder. Der blev tale om et forlagssamarbejde, idet forlagsgruppen Lohse (Indre Mission) indoptog Credo Forlag (Kristeligt Forbund for Studerende) og Dansk Luthersk Forlag (Luthersk Mission) under sin paraply.

Nogle af de ikke-lutherske frikirker har traditionelt haft fokus på nådegaverne og været en del af den større karismatiske bevægelse. Fra den side indbød man til »profetkonferencer« (Udfordringen 9 og 11). Indre Mission har historisk set haft det svært med den karismatiske bevægelse, men syntes at have ændret kurs. I hvert fald havde både *Indre Missions Tidende* og bevægelsens ungdomsblad *Geist* (!) fokus på nådegaverne, herunder tungetale, og der blev afholdt en velbesøgt inspirationsdag om forbøn for syge og nådegaven til at helbrede (Indre Missions Tidende nr. 5 og 19). Den samme tendens så man også i andre kredse på den kirkelige højrefløj. Sognepræst Jørgen Jørgensen, Aabenraa, formand for Menighedsfakultetets bestyrelse, udgav en praktisk-teologisk bog om nådegaverne og deres brug ind i en sognekirkelig sammenhæng (Kr. D. 8/8). Kristeligt Forbund for Studerende lod også sit magasin bære præg af tankerne fra den karismatiske bevægelse (Til Tro, 1. kvartal).

Sognepræst Henrik Højlund, formand for Evangelisk Luthersk Netværk, ønskede at dette netværk skulle have et tættere samarbejde med den luthersk-karismatiske bevægelse, Dansk Oase, og med Luthersk Mission. Han så et behov for et stærkere sammenhold mellem alle, der

²⁶ www.livsvaerk.org

havde Bibel og mission øverst på dagsordenen, så man ikke endte i hver sin frikirke. Dansk Bibel-Institut har historisk været kritisk mod den karismatiske bevægelse, og dets rektor Børge Haahr Andersen fandt det heller ikke aktuelt med et tættere samarbejde mellem Evangelisk Luthersk Netværk og Dansk Oase, idet Dansk Oase efter hans mening var optaget af at flirte med den brede folkekirke (Tro og Mission, nr.18). Dansk Oases årlige ugelange sommerstævne, Sommeroase, havde etableret sig blandt de største kirkelige enkeltarrangementer i landet og slog i år deltagerrekord med 5700 deltagere (Tro og Mission nr. 13). En af succeshistorierne fra den del af kirkelivet var Alpha-kurserne, hentet fra den anglikanske sognekirke Holy Trinity Brompton. Konceptet havde et klart karismatisk præg og gav indføring i kristen tro og praksis i et fast forløb: Ti sessioner med mad, oplæg og udforskning af grundelementerne i den kristne tro. Konceptet har været en stor succes; 29 millioner har deltaget i kurset på verdensplan, 100 steder i Danmark brugtes det (JP 18/6 og Udfordringen 3/7).

Det var ikke kun i Danmark, at den karismatiske bevægelse gav anledning til overvejelser. Porvoo-fællesskabet mellem lutherske og anglikanske kirkesamfund havde det på konferencedagsordenen, hvad man kunne lære af karismatiske kirkers vækst rundt om i verden (Kr. D. 19/10).

Frikirker

De ikke-lutherske frikirker var ikke mange i Danmark; selv angav man, at der var 325 frikirker med i alt 25.000 medlemmer (Domino nr. 4). Frikirkerne havde ikke nogen god presse i Danmark. En mediehetz blev rettet mod pinsemenigheden i Mariager. Et lesbisk par havde anmeldt en mand for chikane, og han var knyttet til pinsebevægelsen, der havde skoler og kirke i byen. Fra hele landet strømmede folk til Mariager for at protestere imod de »homofobe« kristne frikirkefolk. Politiet havde været hurtige til at sigte den anmeldte, men måtte siden frafalde alle anklager og en TV-udsendelse stillede alvorlige spørgsmål stegn ved troværdigheden af anmelderens historie (Kr. D. 27/2, 12/3). Debattøren Dennis Nørmark lavede selvransagelse efter Mariagersagen: Den lille pinsekirke var en presset minoritet, der skulle arbejde ekstra hårdt for at bevise deres uskyld, over for den organiserede massefordømmelse fra hovedstadens folk, der havde taget hele deres arsenal af forargelse med på roadtrip til Mariager (Politiken 5/3). Måske var det så belastende at være frikirke i landet, at nogle frikirker af den grund valgte neutrale navne. I hvert fald skiftede Apostolsk Kirke i Esbjerg navn til

Jakobskirken, og nyere frikirker af karismatisk/pentecostal type havde succes i ungdomsmiljøerne under navne som: Haven, Skywalk og Hill-song (Udfordringen 7/8, 11/9).

Epilog

Dronning Margrethe gav klart udtryk for sin kristne bekendelse og sit syn på danskhed. I et interview med det tyske nyhedsmagasin *Der Spiegel* ville hun ikke kalde Danmark for et multikulturelt land, men »her bor mennesker med forskellige rødder, baggrunde og religioner, langt flere end for 30 år siden. Det gælder også religionerne«. »Som dansk dronning er jeg i henhold til Grundloven bundet til den lutherske tro, men det udelukker ikke mennesker med en anden tro. Tværtimod: Jeg tror, at det faktum, at jeg selv er troende, bringer mig tættere på dem med en anden tro. I øvrigt repræsenterer jeg alle mennesker, der er borgere i den danske nation« (Kr. D. 1/10).